

גליון קפ"ז (שנה ד')
פרשת ראה תשפ"ו

אוצר באר יעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דחסידי "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

לא תענה ברעך עד שוא (ג)

דעת רבי עקיבא איגר שאין לא תענה בעדות שאינה 'לרעך' ✦ ראיות הצמח דוד שיש בזה לא תענה ✦ בדעת הנתיבות והמהר"ם שיק בזה ✦ אם עדי איסור נפסלים לעדות מן התורה או רק מדרבנן ✦ בדברי הקובץ שיעורים שעדות החודש בכלל לא תענה שמעיד על כל ישראל ✦ קושית הקובץ שיעורים שאין דין כאשר עשה בעדות החודש ✦ דברי הקהלות יעקב בזה ✦ מחלוקת האחרונים אם העדות על הלכנה נחשבת עדות על ישראל ✦ הוכחה מרבירי הריטב"א שנוהג לא תענה בעדות החודש ✦ בספק המנחת חינוך אם עדי החודש שהוזמו לוקין ✦ לא תענה בעדות על גוי ✦ סתירת הרבינו בחיי בזה ✦ ביאורי הכלי חמדה ברבינו בחיי ✦ עדות ישראל על הגוי

אמנם כתב הצמח דוד, שלפי מה שכתב הוא ש'רעך' הוא לאו דווקא, ואפילו בעדי איסור גם כן שייך לא תענה, מובן היטב מה שעדי איסור שנמצאו שקרנים נפסלים לעדות, כיון שעברו על לא תענה, ואין צריך לדחוק כדברי הנתיבות שנפסלים משום שגרמו להאכיל דבר איסור לאחרים.

ובאמת אפשר שרבי עקיבא איגר מודה בעדי איסור כשמעידים על חפץ של פלוני להתירו או לאסרו, שנוהג בהם הלאו של לא תענה, שעיקר עדותם היא על פלוני להתירו בזה או לאסרו, וכמו שכתבנו בגליון הקודם בדעת המנחת חינוך, ורק בעדות החודש ובעדי הכחשה כתב כן שאין עדותם על 'רעך'. אך הנתיבות סובר שאפילו בעדי איסור אין נוהג הלאו, שעיקר העדות אינה על האדם אלא על החפץ.

גם המהר"ם שיק (מצוה לו אות ב) נקט בפשיטות שבאיסור והיתר אין איסור לא תענה, וכדברי הנתיבות. וכתב המהר"ם שיק, שכן מוכח מלשון הרמב"ם והחינוך, שלא פירשו שיש בזה לאו. ועיין שם שכתב עוד, שאפילו לדעת המנחת חינוך שאף בעדי איסור נוהג לאו זה, מכל מקום אינם נפסלים לעדות מן התורה בזה שהעידו שקר, ומוכיח כן מלשון הרמב"ם. והיינו מטעם שכתב המנחת חינוך שהבאנו, שבאיסור והיתר אין שייך גמר דין, ואין עדים נפסלים רק כשנגמר הדין על פיהם שאז יש מלקות, אבל קודם גמר דין אינם לוקין.

ראית הלכנה, ולכן לא שייך בזה ענין כאשר זמם ולא דלא תענה ברעך.

ראיות הצמח דוד שיש בזה לא תענה

וכתב הצמח דוד (לבעל המקדש דוד, הגהות על שו"ת רבי עקיבא איגר שם), שלפי דעת רבי עקיבא איגר נמצא, שעדים שהעידו עדות החודש ונמצאו שקרנים אינם נפסלים לעדות, כיון שלא עברו על איסור לאו. והקשה על זה, שבמסכת שבועות (מח.) משמע בפירוש שעדי החודש נפסלים כשנמצאו שקרנים. וכן עדי הכחשה שבאים להכחיש עדים הראשונים אינם צריכים ליפסל לדעת רבי עקיבא איגר, ובשבועות (מז:) מוכח שנפסלים.

לאור קושיות אלו כתב הצמח דוד, שצריך לומר דלא כרבי עקיבא איגר, אלא שיש איסור לא תענה אף בעדות החודש ובעדי הכחשה וכל כיוצא בזה, ומה שנאמר בפסוק 'רעך' הוא לאו דווקא.

ברעת הנתיבות והמהר"ם שיק בזה

עוד הביא הצמח דוד שם את דברי הנתיבות המשפט (ס"ד לד ס"ק ו), שכתב לבאר מדוע עדי איסור שהוזמו נפסלים לעדות, והרי לא עברו על הלאו של לא תענה ברעך, ומאחר שלא עברו על איסור לאו מדוע נפסלים לעדות. וכתב הנתיבות, שהטעם הוא משום שהתירו איסור, והרי הם כטבח שהוציא טריפה מתחת ידו שנפסל לעדות על ידי זה. ומוכח שסובר הנתיבות שבעדים שמעידים על איסור והיתר אין איסור לא תענה.

כהשלמה לגליונות הקודמים שהרחבנו בענין

איסור לא תענה ברעך, נרחיב בעזרת השם עוד בענין לא תענה בעדות קידוש החודש, ובעדות ישראל על הגוי. ואף שעיקרי הדברים כבר נכתבו בספר באר יעקב (ח"ב, ואתחנן), נשנו כאן בעקבות כמה וכמה דברים שנתחדשו בזה, וכדי להשלים את כל הפרטים ביחד.

דעת רבי עקיבא איגר שאין לא תענה בעדות שאינה 'לרעך'

הנה מצאנו בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדור"ק סי' קעו) שסובר, שבאופן שלא באו העדים להפסיד אדם מסוים, וכגון בעדות הכחשה או בעדות החודש, אין נוהג איסור לא תענה, כיון שבפסוק נאמר לא תענה ברעך. שכתב שם לחדש בענין עדות שאי אתה יכול להזימה, שבעדים הבאים להכחיש עדים הראשונים אין צריך שעדותם תהא עדות שאתה יכול להזימה, מאחר שלא שייך בהם כלל ענין כאשר זמם, שכן לא באו לחייב עדים הראשונים או לפסלם, אלא באו לפטור הגידון שהעידו עליו עדים הראשונים.

והוסיף רבי עקיבא איגר וכתב, שאף מלקות משום לא תענה אין בהם אם נמצאו שקרנים, שאין שייך כאן לומר לאו דלא תענה ברעך, שלא העידו על 'רעך' להפסידו בשום דבר. וכתב עוד בתוך דבריו, שהוא הדין בעדות החודש אין צריך עדות שאתה יכול להזימה, וכן אין בזה מלקות משום לא תענה, שאין עדותם על אדם מסוים, אלא על

אם עדי איסור נפסלים לעדות מן התורה או רק מדרבנן

ומכל מקום, כתב המהר"ם שיק שמדרבנן וודאי נפסלין לכולי עלמא. וכן משמע גם מדברי הנתיבות, שכתב הטעם שעדי איסור נפסלים משום שהוא כטבח שהכשיל בני אדם באיסור כנ"ל, נראה שהפסול הוא מדרבנן, אבל מדאורייתא אינם נפסלים כיון שלא עברו על לאו. אבל מדברי הצמח דוד נראה שסובר שנפסלין מן התורה, שהרי עברו על לאו גמור, ואף מלקות יש לדעתו, שזה מה שרצה לחדש שם שעדי החודש עדותן נחשבת עדות שאתה יכול להזימה כיון שחייבים מלקות. וצריך לומר שחולק על מה שכתב המנחת חינוך שאין שייך גמר דין באיסור והיתר, אלא סבר שאף שאין צריך בית דין מכל מקום כיון שמקבלין העדות נחשב כאחר גמר דין.

דברי הקובץ שיעורים שעדות החודש בכלל לא תענה שמעיד על כל ישראל

והקובץ שיעורים (בבא בתרא אות שכתב, שוודאי יש מלקות משום לא תענה אפילו בעדות החודש. והוכיח כן מה שכתבו **התוספות** (כתובות כא: ד"ה הנח), שהטעם שאין עד נעשה דיין הוא משום שעדותו הוא עדות שאי אתה יכול להזימה, שלא יקבל הזמה על דבריו. והרי הדין שאין עד נעשה דיין אמרו בגמרא שם גם לגבי עדות החודש, ואם אין צריך בזה עדות שאתה יכול להזימה מדוע אין עד נעשה דיין לגבי עדות החודש. אלא מוכרח מזה שאף בעדות החודש יש דין הזמה, והוא בכלל כאשר זמם לעשות לאחיו. ואם כן גם הלאו של לא תענה נוהג בזה, שהרי בעדות החודש אין שייך לקיים דין כאשר זמם אלא להלקותו משום לא תענה.

בטעם הדבר שאף עדות החודש היא בכלל לא תענה ברעך כתב הקובץ שיעורים לבאר, דהיינו משום שעדותן היא על כל ישראל במה שהעידו שראו את הלבנה. ומוכח מדבריו שגם הוא סובר שצריך דווקא 'רעך' ואין אומרים שרעך הוא לאו דווקא, אלא שבעדות החודש כיון שיש בזה נפקא מינה לרעך הרי הוא בכלל לא תענה ברעך. ולפי זה גם בעדי איסור נראה שנוהג איסור לא תענה, אף שאין עדותם על אדם פלוני אלא על החפץ, מכל מקום יש בזה נפקא מינה לרעך.

לפי זה יש לפרש גם בדעת המנחת חינוך כדבריו, שמטעם זה סובר שעדות איסור הוא בכלל 'רעך', ואין צריך לטעם שכתבנו למעלה משום שעיקר העדות היא על האדם ולא על החפץ. ולפי ביאור זה של הקובץ שיעורים נראה שאפילו בחפץ של הפקר נוהג הלאו, שיש בזה נפקא מינה

לבני אדם. ולא כמו שכתבנו בגליון הקודם שבחפץ של הפקר מודה המנחת חינוך שאין הלאו נוהג.

קשיית הקובץ שיעורים שאין דין כאשר עשה בעדות החודש

על כל פנים, דברי הקובץ שיעורים הם דלא כרבי עקיבא איגר שכתב במפורש שבעדות החודש אינו לוקה משום לא תענה. אלא שהקובץ שיעורים בסוף דבריו הקשה שלא ילקו מצד אחר, שהרי אין לוקין על לא תענה עד שישגמר הדין בבית דין כמו שנתבאר בגליון הקודם באורך, והיינו דווקא במקום שעל ידי שנמצאו שקרנים נתברר שאין הדין כמו שפסקו ומה שנגמר הדין בבית דין היה בטעות. אבל בקידוש החודש אף שנתברר עכשיו ששיקרו בעדותם ומה שקידשו בית דין את החודש היה בטעות, מכל מקום מה שקידשו מקודש כמו שדרשו חז"ל (ראש השנה כה). אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים, ואם כן אין גמר הדין מוסיף כלום, וכשם שאין לוקין קודם גמר דין, כך לא ילקו אחר גמר דין שלא גרמו לטעות בבית דין.

כעין סברא זו מצאנו גם **בהלכות יעקב** (בבא קמא סי' ג; מכות סי' י), שכתב ליישב הקושיא שהביא רבי עקיבא איגר, שכל עדות על שור הנסקל אי אפשר להזימה, שלאחר גמר דין בבית דין אין דין הזמה, שהוא כבר בכלל כאשר עשה כיון שנפקע השור מבעליו על ידי שנאסר בהנאה בגמר הדין. וכתב הקהלות יעקב, שכל הטעם שאין דין הזמה לאחר כאשר עשה הוא משום שנעשה דבר שקר שלא כדין, אבל כאן שהבעלים הפקירוהו וחל ההפקר מכל מקום, אף שהיה מחמת טעות, אין בזה דין כאשר עשה, ועיין שם שמיישב בזה כמה קושיות.

דברי הקהלות יעקב בזה

וכדברי הקובץ שיעורים, כתב גם כן **הקהלות יעקב** (מכות סי' א) להוכיח מדברי התוספות הנ"ל בכתובות שלא תענה נוהג אף בעדות החודש, שכתבו הטעם שאין עד נעשה דיין משום שהוא עדות שאי אתה יכול להזימה. וגם הוא כתב לבאר שאף שצריך עדות על 'רעך', מכל מקום זהו בכלל לא תענה ברעך שמעידים על הציבור לחייבם קרבן מוסף, וגם יש בזה כמה נפקא מינה לענין שכירות ונדרים. ועיין שם עוד שהוכיח מדברי התוספות אלו שבהכרח יש מלקות על לא תענה אפילו לאחר שנעשה מעשה, שהרי בקידוש החודש לאחר גמר דין כבר נעשה מעשה בבית דין, שהגמר לא תענה אין נוהג הדין של כאשר זמם ולא כאשר עשה. וכן האריך בכל זה עוד בכתובות (סי' כד) עיין שם.

מחלוקת האחרונים אם העדות על הלבנה נחשבת עדות על ישראל

נתבאר מכל זה שנחלקו אם עדות החודש היא בכלל לא תענה ברעך. שרבי עקיבא איגר סובר שאף שיש בזה כמה נפקא מינה לגבי רעך, שעל ידי עדותן נתחייבו הציבור בקרבן מוסף וכיוצא בזה שאר נפקותות, מכל מקום אין זה בכלל לא תענה ברעך, שהעדים לא באו להעיד על הציבור או על אדם מסוים שעשה כך וכך, אלא מעידים על מה שראו את הלבנה, ועל ידי זה נגרם נפקא מינה לציבור. אבל הקובץ שיעורים והקהלות יעקב סוברים שאף שהעידו על הלבנה, מכל מקום כיון שנגרם על ידי זה נפקא מינה לציבור הוא בכלל לא תענה ברעך.

הוכחה מדברי הריטב"א שנוהג לא תענה בעדות החודש

ונראה שיש להוכיח עוד שאיסור לא תענה נוהג בעדות החודש מדברי הריטב"א **מקובצת** (כתובות לב). בשם הריטב"א, שבגמרא שם אמרו על שאיסור חובל בחבירו הותר מכללו, שלבית דין ניתן רשות להלקות. והריטב"א הביא שיש מפרשים דברי הגמרא שגם על עדים זוממין אמרו שהותר מכללו, והיינו שלענין עדות החודש מצאנו פעמים שמאיימין על העדים להעיד שקר שיעידו שראו את הלבנה אף שלא ראו כמבואר בראש השנה (כ). עיין שם. וכן כתב תוספות הרא"ש שם. ומוכח מזה שגם עדות החודש הוא בכלל איסור לא תענה, ולכן שייך לומר שפעמים שהותר מכללו. אבל אם אין זה בכלל לא תענה ובעדות החודש אין לאו, אין שייך לומר על זה שהותר מכללו כשמאיימין עליהם להעיד שקר, שהרי אין כאן איסור כלל שצריך להתירו.²

בספק המנחת חינוך אם עדי החודש שהוזמו לוקין

והמנחת חינוך (מצוה ד אות ג) נסתפק אם יש מלקות בעדי קידוש החודש שהוזמו. אך מדבריו משמע שספיקו אינו משום שנאמר 'רעך', אלא שספיקו הוא משום שהרי על לא תענה מצד עצמו אין לוקין שהוא לאו שאין בו מעשה, ומה שיש בו מלקות היינו רק משום שנלמד מהכתוב 'והצדיקו את הצדיק', ואם כן בעדות החודש שאין שייך בזה ענין והצדיקו את הצדיק אפשר שאינו לוקה. אך כתב שמכל מקום אפשר שלוקין אף שאין שייך בזה והצדיקו את הצדיק, שאחר שנתגלה שבעדים זוממין יש מלקות לוקין בכל אופן.

ונראה שמה שכתב אחר כך (במצוה לז) לגבי עדים שהעידו על איסור והיתר שאין לוקין משום לא תענה, משום שלא שייך בזה גמר דין וכמו שהובא למעלה, טעם זה

(ב) ועיין **קהלות יעקב** (כתובות סי' כד) שהקשה לו חכם אחד, איך מאיימין על העדים להעיד שקר וגורמים להם לעבור על איסור לא תענה, והקהלות יעקב מיישב שבאופן זה שבית דין יודעים שעדותם שקר אין לאו.

לא שייך בעדות של קידוש החודש, ששם צריך בית דין ועדים כשרים, ולכן נסתפק רק מצד והצדיקו את הצדיק אם לוקין על עדות של קידוש החודש. אך צריך עיון מדוע לא כתב לגבי עדות של איסור והיתר הטעם שכתב כאן, שגם שם אפשר לומר שמה שהוא בכלל לא תענה ברעך כמו שנתבאר, מכל מקום אין שייך לומר בזה והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. ואפשר שלרווחא דמילתא כתב בטעם זה שאין גמור דין, שניחא ליה יותר בטעם זה.

לא תענה בעדות על גוי

עוד פרט נתבאר בבאר יעקב (שם), שדנו האחרונים אם גם בישראל המעיד על גוי בשקר יש איסור לא תענה, יתכן שאין איסור רק במעיד על ישראל שהוא בכלל רעך, אבל לא במעיד על גוי.

ובמנחת חינוך (שם אות יב) כתב שעדים שהעידו שקר על עבד כנעני עוברים גם כן משום לא תענה, שעבד כנעני הוא בכלל רעהו, שאחיק הוא במצות, כמבואר בבבא קמא (פח). שמטעם זה בזוממי עבד כנעני נוהג דין כאשר זמם. ומשמע מדברי המנחת חינוך שבמעיד על גוי אין איסור לא תענה, שגוי ודאי אינו בכלל רעך ואחיק הוא.

סתירת הרבינו בחיי בזה

אמנם הבאנו שם את דבריו המחודשים של **רבינו בחיי** (פרשת יתרו כ, ג), על הפסוק לא תענה ברעך, שלא נאמר כאן לשון אחיק כמו שמצאנו בשאר מקומות כגון 'לכל אבית אחיק' (דברים כב, ג), וכן לא תשיך לאחיק (דברים כג, כ) וכיוצא בזה, שאם היה נאמר 'אחיק' היו ממעטים גוי שאינו בכלל אחיק. ולכן כתוב 'ברעך' שריבה שאפילו

בעדות על גוי עובר על הלאו שגוי הוא גם כן בכלל 'רעך', כמו שמצאנו בפסוק (שמות יא, ב) 'וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה', ושם הכוונה שישאלו מהמצרים, ומוכח שגוי הוא בכלל 'רעהו'.

אולם מה שכתב הרבינו בחיי כאן שגוי בכלל רעהו הוא, צריך עיון שהוא עצמו פירש על הפסוק 'וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה', שמטעם זה קרא הכתוב למצרים 'רעהו', משום שהיה קודם מתן תורה, שאז היו כל הבריות חברים ולא נבדלו עדיין ישראל משאר האומות. אבל לאחר מתן תורה יצאו כל האומות מן האחוה והרעות, ורק על ישראל לבד שייך לומר אחיק ורעך. ואם כן לפי דבריו שם גוי אינם בכלל רעהו, ואין להוכיח מהפסוק 'וישאלו' שהוא קודם מתן תורה, ודבריו סותרים זה את זה.

ואולי יש לדחוק ולומר, שרבינו בחיי סובר שמה שנאמר בעשרת הדברות בזה הפירוש הוא כמו קודם מתן תורה, שעכשיו בא ליתן להם דברות אלו שעל ידי זה יהיו נבדלים מן האומות, ורק לאחר שקיבלו עשרת הדברות יצאו הגוים מכלל רעהו, ובכל מה שנאמר בתורה בשאר מקומות אין גוים בכלל רעהו, ולכן בלא תענה שנאמר בעשרת הדברות עצמן גם הגוים בכלל. ויש לעיין בזה.

ביאורי הכלי חמדה ברבינו בחיי

בכלי חמדה (יתרו אות ט) הביא דברי הרבינו בחיי הסובר שהמעיד על גוי ישנו בכלל לא תענה. ותמה עליו איך כתב שגוי בכלל רעהו, והרי מצאנו בכמה מקומות בגמרא שנתמעט גוי מ'רעהו' כגון בשומרים וכיוצא בזה. וכתב שיש לחלק בזה, שמה שנוגע

בדיני ממונות בין ישראל לגוי אין הגוי בכלל רעהו, כיון שהותר ממונם לישראל ככתוב (חבקות ג, ו) 'דאיה ויתר גוים', אבל מה שאינו בדיני ממונות גם גוים בכלל רעהו. ואם כן לפי זה אין לא תענה מעיד על גוים, אלא בדין שבין גוים לגוים וישראל מעיד על זה, אבל בדין שבין ישראל לגוים אין לא תענה.

עוד כתב שם, שאפשר גם לומר שלעולם אפילו בדין שבין ישראל לגוים נוהג איסור לא תענה, שכיון שנאסר לישראל להעיד שקר על גוים הוא בכלל איסורים שבהם גם גוים בכלל רעהו, ולא כממונות שבהם גוים אינם בכלל רעהו. ולכן אף שהעדות היא על עסקי ממונות יש בזה איסור. עיין שם שמאריך בענין זה. ובסוף דבריו כתב שיתכן שכוונת הרבינו בחיי הוא דווקא לגר תושב ולא לכל הגוים.

עדות ישראל על הגוי

וראה עוד בשו"ת **עטרת חכמים** (ח"מ סי' טו), שהחתם סופר כתב אליו במכתבו שמא עדות ישראל אינו מועיל כלל על גוים, שהרי נאמר לא תענה 'ברעך', וכיון שאין לא תענה לא שייך עדות בזה כלל.

והעטרת חכמים השיב לו, שאף שאין לא תענה במעיד עדות שקר על גוים, מכל מקום נאמנות יש בעדות שמעידים עליו, והטעם משום שבעדות שמעידים על גוים אין צריך דיני עדות, שגם עד אחד וקרוב וגוי נאמנים להעיד עליו, וכך הוא דינו שאין צריך דיני עדות להעיד עליו. והרי זה כעדות על איסורים שעד אחד נאמן בהם. ולכן אף שאין לא תענה מכל מקום ישראל נאמן עליו ואינו תלוי זה בזה. ומוכח מדבריו שמסכים ליסוד שכתב החתם סופר שאין נוהג איסור לא תענה בישראל המעיד על גוים.

(ג) עיין בקול אליהו על התורה (בא) שפירש מה שנאמר וישאלו איש מאת רעהו וישאלו איש מאת רעותה, שהרי גוים אינם בכלל רעהו, כפי שמעטו בגמ' (בבא קמא לו: גבי נגיחה ששור של ישראל שנגח שור של גוי פטור מזה שנאמר רעהו. ולכן פירש הגר"א שוישאלו איש מאת רעהו מוכסב על ישראל מישראל שעל ידי זה יעוררו מדת החסד, עיין שם.

(ד) ועיין שם שכתב שמצא הרמב"ן בספרו **אמונה ובטחון** (פרק יט) שעמד בזה מדוע נאמר לא תענה ברעך, וכי על מי שאינו רע שלו מותר להעיד עדות שקר. ושם יישב בדרך אגדה שרעך הכוונה על הקב"ה.

וראה מה שכתבנו בבאר יעקב שם לתמוה על מה ראה החתם סופר לקשר בין איסור לא תענה לעצם הענין אם העדות מועילה.

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים
שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א
אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה
ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שוה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 054-847-0816

כתיבת שם הוי"ה כסדרה

האות התחתונה היה בה שינוי צורה קודם שגמרה, הרי היא פסולה, שכבר חל עליה שם פסול בתחילה, ואין מועיל מה שגמרה ועל ידי זה אין שינוי צורה. וכן גרירה גם כן לא מועיל, שהוא חק תוכות.

והמהרש"ג חולק עליו, שנראה שאין פסול בזה, שמאחר שאירע כן בשעת כתיבה וכך היא דרך הכתיבה, לא איכפת לנו שבאמצע הכתיבה היה שינוי צורה, שאין אנו דנים על צורת האות עד אחר שנגמרה, ובאמצע הכתיבה אין פוסל שהרי הוא מתעסק בזה ועומד לגמרה. והאריך המהרש"ג להביא ראיות לזה, ובתוך דבריו (בס"י ג) כתב, שיש להביא ראיה מזה שמותר לכתוב שם הוי"ה כסדרו ואין אומרים שיש איסור מחיקה כשכותב הוי"ה לאחר שכתב כבר אותיות י"ה, וכקושיית המנחת חינוך, מוכח שכל שהוא בדרך כתיבה לא איכפת לנו, ולכן אין כאן איסור מה שברגע אחד נמחק השם, כיון שהוא עתיד לגמרו, וכל העומד לכתוב ככתוב דמי. ועיין שם.

לפי ביאור המהרש"ג לכאורה נראה, שאם אירע שהפסיק ולא גמר לכתוב השם, שיש בזה איסור מחיקה, שכל ההיתר אינו אלא משום שעומד לגמרה. אך אפשר שאף בזה אין איסור, שמאחר שמתחילה חשב לגמור אין כאן איסור כלל, שהולכים אחר כוונתו. אך אם חשב מתחילה להפסיק באמצע כתיבת השם ודאי יש בזה איסור לדעתו. וגם לפי ביאור המנחת חינוך יש איסור בזה כשחשב שלא לגמור השם, שהרי לא התיר המחיקה אלא משום צורך תיקון.

עוד נראה לבאר בפשטות הטעם שמותר לכתוב שם הוי"ה כסדרו, ומדוע אין איסור מחיקה בשעת כתיבת הוי"ה, באופן אחר. שאין צריך לומר שיש על זה שם מחיקה והותר לצורך תיקון, וגם אין צריך לומר כדברי המהרש"ג שאין אנו דנים על השם עד אחר גמר כתיבתו. אלא יש לומר בפשטות, שמאחר שכותב את גוף השם אין שייך לומר שהוא מוחק, שלא נאמר איסור מחיקה אלא על דברים צדדים, כגון שהוא בא למחוק את אותיות השם על ידי גרירה, או על ידי הוספת שאר אותיות שעל ידי זה מבטל משמעו. אבל כשבא לכתוב השם, וזו כל כוונתו, לא שייך לומר על זה שהוא מוחק, שהרי מתעסק בכתיבת השם, ואין זה מעשה מחיקה כלל, שגם הוי"ה הוא חלק מן אותיות השם, ואין נאמר על מעשה כתיבת השם שזה פעולת מחיקה.

[**עוד** קושיא הקשה בשו"ת **רבי עקיבא איגר** (מהדו"ק סי' ל) בענין כתיבת השם, איך הותר לכתוב שם הוי"ה אם כתיבה כדיבור דמיא, הרי הוא כהוגה את השם באותיותיו. עיין שם. ועיין עוד בענין זה בשו"ת **אבני נזר** (יו"ד סי' שו, אות כג-כד). ועיין בשו"ת **דברי חיים** (ח"ב יו"ד סי' קל), שדן איך הותר להרהר בשם, והרי הרהור כדיבור. ואכמ"ל].

הקשה המנחת חינוך (מצוה תלו אות ו), שכל כותב שם הוי"ה לאחר שכתב אותיות י' ה', איך רשאי להמשיך ולכתוב הוי"ה, והרי על ידי זה הוא מקלקל שם, שאותיות י-ה לבדם יש בהם קדושה, ואסור למחוקם אף שהיה בדעתו לגמור ולכתוב שם הוי"ה, וכמבואר במסכת שבועות (לה:). ש"ה מהו"ה ואל מאלהים אסור למחוקם, ואם כן איך רשאי להמשיך ולכתוב הוי"ה, ואף שבדעתו לגמור השם ולהשלימו ולבסוף לא תהיה כאן מחיקה, מכל מקום עכשיו באותו רגע לפני שגמר ה' אחרונה נתקלקל השם. ואף שהוא קלקול לצורך תיקון, מכל מקום מדוע לא אמרו חכמים שלכתחילה יכתוב ה' אחרונה בתחילה ולא יצטרך לבוא לידי מחיקה.

וכתב המנחת חינוך, שמה יש ראיה שצריך לכתוב את השם כסדרן אפילו בספר תורה שאין בו דין כתיבה כסדרה, וכפי שכתב **הנודע ביהודה** (מהדו"ק יו"ד סי' עו), וכן הביאו האחרונים בשם **הגהת ורדים** (כלל ב סי' יג) שכתבת השם צריכה להיות כסדרה. ובזה מובן מה שהיה בן קמצר כותב תיבה בת ארבע אותיות בבת אחת כמובא ביומא (לה:), והיו חכמים מגנין אותו על שלא רצה ללמד לאחרים, והיינו משום שיש מעלה בכתיבה כזה שאינו צריך לבוא לידי מחיקת ה"ה בשעה שכותב אחריו הוי"ה.

אמנם במה שהוכיח המנחת חינוך מן קמצר צריך לכתוב השם כסדרו ולכן היה כותב השם בבת אחת, הביא בשו"ת **דובב מישרים** (ח"א סי' יח אות ג) בשם **הדברי חיים** (ח"ב יו"ד סי' קא; ועיין גם ח"א יו"ד סי' נו) שהוכיח להיפך, מזה שמזה שמכשירין כתיבת השם בבת אחת מוכח שאין צריך לכתוב את אותיות השם כסדרן.

וביאור מחלוקתם היא, שהמנחת חינוך סובר שבכל מקום שצריכים כסדרן גם בבת אחת מועיל, שעיני הקפידא היא שלא יוקדם המאוחר, אבל לא איכפת לנו במה שהשני נכתב בבת אחת עם הראשון. וכן יש לומר לספר יהושע, אלא שלדעתו יש לחשוש שיקדים המאוחר. והדברי חיים סובר שאם צריך כסדרן פירושו שחייב להקדים הראשון קודם למאוחר, ולכן אין מועיל בבת אחת.

בעצם קושיית המנחת חינוך הנ"ל, שאם אין צריך לכתוב השם כסדרו מדוע לא הצריכו חז"ל לכתוב לכתחילה את השם שלא כסדרו, כדי שלא יצטרך לבוא לידי מחיקה בשעה שכותב הוי"ה. עיין בשו"ת **מהרש"ג** (ח"א סי' כט; סי' נ) שדן בענין אות של שורה עליונה הנכנסת לתוך אות שבשורה שתחתיה או להיפך, כגון למ"ד הנכנס לתוך כ"ף פשוטה שבשורה מעליה ונראה כה"א וכדומה. והביא שבקסת הסופר כתב, שאף שתינוק שאינו חכם ולא טפש מכיר האותיות ואין בהם שינוי צורה, מכל מקום כיון שכשהתחיל לכתוב

ומשפע מצות תפילין

בהדרת כבוד וברגשי הערכה, הגנו בזאת להביע ברכת מול טוב נלבבך, אל רום מעלת כבוד האי גברא יקרא, איש חיל ורב פעלים לתורה ולתעודה מופלג בתורה ובחסידות ומוכתר בכל המדות והמעלות, צנא מלא ספרא ופה מפיק מרגליות, מקים עולה של תורה לשם ולתפארת ולתהילה הוא הגבר עושה ומעשה רבות ונצורות במסירות עצומה להפצת תורתו המאירה של מורינו הגה"צ רבי יעקב גרינוואלד שליט"א ולכל מפעלותיו

הרה"ג ר' ישראל פריעדמאן שליט"א

מייסד ויו"ר מכון 'טעם התורה' להפצת תורתו של מורינו הגה"צ רבי יעקב גרינוואלד שליט"א

לרגל שמחת חבר-מצוה לנכדו החשוב והיקר **הבה"ח כמר יחיאל מיכל ניי"**

בן חתנו החשוב והנעלה, חריף ובקי בחדרי תורה, יושב באהלה של תורה וממית עצמו עליה, איש תבונות וברוך הכשרונות אצור כלי חמדה, לשונו עט סופר מהיר, מסור בכל לב לכתיבת ועריכת שיעורי מורינו הגה"צ שליט"א

הרה"ג ר' אפרים פישל רוטנר שליט"א

מראשי כולל עין שירת שלמה בני ברק ועורך השיעורים בהלכות ריבית ותערוכות

מעומק הלב נברכם בכל הברכות הכתובות בתורה, וזכות התורה והמצוה תעמוד לו בזה ובכא לכל מילי דמיטב ויזיבו לרוות רוב נחת דקדושה מכל יצאי חלציהם, שובע שמחות בימים נצח, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה, אמן.

בידידות ובהערכה רבה בשם אלפי הלומדים הנהנים מאורה של תורה

ג"א מצטרף לברכות, משה דוד ווינטרניץ

צוות העורכים ב/מכון טעם התורה